

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

19^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1911

Over doorgesneden munten naar aanleiding van eenige op het strand bij Domburg gevondene exemplaren.

In de laatste jaren hebben verschillende artikelen het licht gezien, tot onderwerp hebbende de bespreking van een eigenaardig soort geldstukken, die vooral in muntvondsten werden aangetroffen en waarvan men niet dadelijk de beteekenis begreep. Wij bedoelen de „doorgesneden munt,” in het Fransch, Engelsch en Duitsch respektievelijk monnaies coupées, broke-money en zerschnittene Münzen geheeten, geijkte termen in de numismatiek, waaronder worden verstaan: geldstukken, die zijn gehalveerd of gevierendeeld zoodra er behoefte aan onderdeelen van het muntstuk, aan pasmunt, bestond en daarin door de overheid niet werd voorzien.

Dank zij de wetenschappelijke navorschingen uit den laatsten tijd, begint over de aloude gewoonte van gelddoorsnijden het licht te gloren, al blijft nog veel te onderzoeken over.

Het lezen van enkele dezer studies had mijne aandacht gevestigd op een fragment van een romeinschen grootbrons op het strand bij Domburg gevonden, en dat, bij nader bekijken, eene doorgesneden munt bleek te zijn. Jammer genoeg, is het exemplaar, dat afstamt uit den besten tijd van het romeinsche rijk, door eeuwenlange overspoeling van zeewater te veel afgesleten om met juistheid te worden bestemd. Op deze geelkoperen vertikaal doorgesneden munt zijn echter nog de letters ANTON van ANTONINUS duidelijk zichtbaar. Het half doorgesneden borst-

beeld is vermoedelijk dat van **MARCUS AURELIUS** 1) van de rechter zijde gezien. Het weegt 5 gram.

Daar er geene romeinsche munten op het strand bij Domburg zijn gevonden, jonger dan de regeering van keizer **TETRICUS** (267—273) en na dien tijd de kust vermoedelijk eenige eeuwen onbewoond is geweest, mag men aannemen, dat de doorsnijding vóór de 4de eeuw heeft plaats gehad.

Behalve dit halve romeinsche stuk, zie Pl. XI n°. 1, zijn van de domburgsche vondsten ook eenige doorgeknipte vlaamsche muntjes uit de 12e eeuw afkomstig. Twee dezer stukjes zijn door de abten van St. Bertin te St. Omer geslagen (**POEY D'AVANT**, pl. 159, n°. 3). Zie Pl. XI n°. 12-14.

Het derde halve muntje — zie Pl. XI n°. 11 — is vermoedelijk uit denzelfden tijd. Het is mij niet gelukt dit zeldzame muntje te bestemmen. De voorzijde heeft een vorstenhoofd dat horizontaal is doorgesneden.

Wij zouden bij het bespreken der doorgesneden munten ons onderwerp in drie rubrieken kunnen scheiden, namelijk in: pasmunt, noodgeld en pandgeld, wij zullen ons echter slechts tot de eerste bepalen, die verreweg de belangrijkste is, te meer daar over het pandgeld door den heer **WIGERSMA** in dit tijdschrift reeds belangrijke mededeelingen zijn gedaan.

In den grijsen voortijd, toen men aan metaalstaven, hetzij deze van goud, zilver of brons waren en in welken vorm ook gegoten, de waarde van geldstuk begon toe te kennen en er grootere en kleinere betalingen mede verrichtte, moet het begin der gewoonte worden gezocht om door

1) De munten van dezen keizer voeren tot omschrift: **IMP. CAES. M. AUREL. ANTONINUS AUG. MARCUS AURELIUS** regeerde van 140—180 n. C.

doorhakking dezer staven zich zelven aan eene kleinere geldwaarde te helpen. Het was een zeer eenvoudig en praktisch middel, dat vooral in den tijd toen men per gewicht betaalde uitstekende diensten bewees. In latere jaren maakten de kooplieden bij het bezoeken der jaarmarkten er veelal gebruik van. De staven waren gemakkelijk mede te dragen en men hakte er de geldwaarde af, die men verlangde.

De Egyptenaren hadden, zooals de afbeeldingen op oude monumenten en de muntvondsten aanwijzen, schijven met zeer kleine openingen er in (om gemakkelijk te kunnen worden geregen) en ringen van goud en zilver als geldstukken in gebruik. Ook in Noord-Europa kwam het ringgeld in omloop, dat zulk een belangrijke rol onder de volkeren heeft gespeeld. Al naar gelang eene kleinere geldwaarde benoodigd was, sneed men de ringen door of kapte ze in meerdere deelen. Meestal waren deze ringen aanéengesloten, wat het vervoer en het gebruik er van vergemakkelijkte. 1)

1) Op vele angelsaksische sceattas en op enkele karolingische denarien van PEPIJN DEN KORTE en KAREL DEN GROOTE te Maastricht geslagen, komt een kruisvormig figuur voor, dat oorspronkelijk twee inéén geschakelde ringen aanduidt. Dit oorspronkelijke type is langzamerhand verbasterd. MAURIN NAHUIJS is de eerste geweest, die in die twee aanéén verbonden ovalen eene herinnering heeft gezien aan de oudtijds gebruikte geldringen en geeft in zijn „*Explication d'un emblème franc, anglosaxon, etc.*” op blz. 2 eene afbeelding van een angelsaksischen sceatta uit zijne verzameling, te Duurstede gevonden, die het type zeer normaal weergeeft en zooals dit mede voorkomt op een gouden gesp, in 1866 te Wieuwerd in Friesland gevonden.

Voor de verbasteringen zie men o.a. KEARY, *Catalogue of English coins in the British museum*, vol. I, pl. IV, n°. 7 en VAN DER CHIJS, *Frankische en Duitsch-Nederl. vorsten*, pl. IV, n°. 24 en 25, alsmede J. DIRKS, *les Anglo-Saxons, Revue belge*, 1870, pl. C, n°. 37; pl. D, n°. 19.

MAURICE PROU: *Les monnaies carolingiennes de la Bibliothèque nationale*, geeft op pl. II, n°. 86 de afbeelding van een karolingischen denarius van dit type, waarvan de beschrijving luidt: „*Croix, formée de deux ellipses se pénétrant, cantonnée de groupes de points.*”

‡Zie voor den denarius van KAREL DEN GROOTE: MICHEL CEREXHE: *Les monnaies de Charlemagne*, Gand 1886, pl. II, n°. 56 (GARIEL: *Les monnaies royales de France sous la race carolingienne*, t. II, n°. 70).

In het museum van Kopenhagen zag ik dit jaar verschillende vitrines met goudringen en brokstukken ervan, welke laatste ook meestal aan de uiteinden waren omgebogen. In oud-germaansch heetten deze ringen beagh en de brokstukken er van scilinga.

Ook LUSCHIN VON EBENGREUTH 1) zegt, dat de in de graven veelvuldig voorkomende „offene Ringe (Baugen geheeten) und Metallspiraalen aus Erz, Silber oder Gold nicht bloss Schmuck sondern auch ihren ehemahligen Besitzern Geld waren.

.... Grössere Zahlungen vermochte man durch das Abstreifen eines oder mehrerer Ringe zu leisten, kleinere Ausgleichungen geschahen mittels Ringbruchstücken." 2)
 Alhoewel dit gebroken ringgeld evenals de reeds vermelde staven van edel metaal niet bepaald tot de „door-gesneden munten" mogen worden gerekend, hebben wij ze in ons opstel aangehaald, omdat aan dit primitieve

1) Dr. A. LUSCHIN VON EBENGREUTH, *Allgemeine Munzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der Neueren Zeit*, blz. 139.

2) Wie von ODHINS Ring Draupnir jede neunte Nacht acht gleiche abträufelten, so werden des öfteren gewaltige Mengen Ringe erwähnt, die unmöglich allein als Zierat gedient haben können. In der „Graagans", dem altisländischen Gesetzbuch, heisst das Kapitel, das von den Strafen und Buszen handelt: Baugatal, d.i. Verzeichnis der Ringe. Als FRITHJOF mit seinem Schiffe in Seenot gerat, zerbricht er seinen berubnten goldenen Armring und gibt jedem seiner Segelbrüder ein Stück damit keiner ohne Gabe zu der grimmen Todesgöttin komme.

Nu neemt FRITHJOF zonder dralen
 Zijnen armring in de hand,
 Goud gelijk de morgenstralen,
 Koning BELE's vriendschapspand.
 En de koninklijke gave,
 Dwergenarbeid, drie mark zwaar,
 Breekt hij, deelt hij aan zijn brave
 Deelgenooten in 't gevaar.

ESAIAS TEGNÉR. *Frithjofs Saga. Ut het Zweedsch vertaald door P. L. F. C. VON EICHSTORFF, herzien door J. J. L. TEN KATE, X, FRITHJOF op zee.*

Die Münze in der Kulturgeschichte von FERDINAND FRIEDENSBURG. Dr. Phil. H. C., Berlin 1909, blz. 93 en 94.

betaalmiddel het denkbeeld van muntdoorsnijding kan zijn ontleend.

Dat het doorsnijden van gewoon gangbaar geld reeds van ouden datum is, bewijzen verschillende in den grond gevonden gallische munten, die gehalveerd zijn, alsmede exemplaren van doorgesneden munten van POMPEUS en DRUSUS. 1)

In de muntvondst van Neuss, vóór eenige jaren dóór MAX. L. STRACK in de *Bonner Jahrbücher* beschreven, kwamen o.a. 394 gallisch-romeinsche munten voor, waarvan niet minder dan 103 waren doorgesneden, bovendien bevatte de vondst 235 romeinsche keizermunten, waarvan het meerendeel vóór NERO's regeering was geslagen, ook enkele van jongeren datum. Van deze romeinen waren zes stukken gehalveerd.

Terwijl men over de reden der doorsnijding van de meeste dezer munten in het duister tast, is over de doorgesneden munten der romeinsche koloniën in Gallië, te Nîmes, Vienna en Lyon geslagen en die alle uit keizer AUGUSTUS' tijd dateeren, toch eenig licht verschenen. Van deze halve munten mag men het als bewezen beschouwen, dat zij uitsluitend zijn gehalveerd, omdat men een koper geldstuk van geringer waarde verlangde en de romeinsche staat hierin niet wilde voorzien. Vóór eenige jaren is over deze geldstukken eene uitstekende studie 2) in de „*Bonner Jahrbücher*” verschenen. Aardig is de inleiding. De schrijver vertelt van den schrik en de verbazing van den nieuw aangekomene te Athene, 3) als hij ter betaling van

1) A. BLANCHET. *Les monnaies coupées*. Extrait de la *Revue numismatique*. Paris 1897. - Quatrième série I.

2) *Halbierte Münzen im Allertum* von MAX L. STRACK in *Bonner Jahrbücher*, Heft 108/9. Bonn 1902.

3) Toen ons medelid, de heer BORDEAUX, in 1897, een paar maanden te Athene vertoefde, cirkuleerden daar in menigte banknoten, die door midden waren geknipt. Iedere helft had koers voor de halve waarde van het biljet. Dat de postadministratiën ook postzegels doorknipten in tijden, dat de eene of andere waarde was uitverkocht, is bekend.

het een en ander, een 10-drachmenbiljet aanbiedende, dit door midden wordt gescheurd en hij de eene helft daarvan terug ontvangt ter voldoening van het te veel betaalde.

Ook in Oostenrijk is tijdens de geldcrisis in 1848-'49 het doorscheuren van papiergeld geschied. 1)

In het romeinsche rijk was van doorsnijden van geld geen sprake. In de gallische koloniën echter, heeft het, zooals reeds is aangehaald, in groote mate plaats gevonden, waaruit mag worden opgemaakt, dat keizer AUGUSTUS het daar oogluikend heeft toegestaan. In den beginne beperkte zich de omloop dezer doorgesneden bronzen munten tot de drie steden, waar zij waren geslagen, langzamerhand echter breidde haar omloop zich langs Rijn en Rhône met hunne zijrivieren, ja zelfs tot aan de Noordzee uit. Het eigenaardige van deze munten is, dat men reeds bij het bepalen der muntbeelden er op bedacht was een type te kiezen, dat gemakkelijk kon worden gedeeld, want het was niet veel minder dan majesteitsschennis het keizerhoofd op een geldstuk te schenden. Om die reden heeft men er twee hoofden op geplaatst, die van elkander waren afgewend. Dit laatste zeker ter herinnering aan den JANUS-kop op de voorzijde van den romeinschen as. Vienna en Lugdunum hadden CAESAR en AUGUSTUS voor hunne munten uitgekozen, met het omschrift: IMP. CAESAR DIVI F DIVI JULI, terwijl Nemausus de borstbeelden van AGRIPPA en AUGUSTUS, met het omschrift: IMP. DIVI F, er op deed plaatsen. 2)

1) Dr. ARNOLD LUSCHIN EBENGREUTH: *Die Münze als historisches Denkmal sowie ihre Bedeutung im Rechts- und Wirtschaftsleben*, blz. 77. Leipzig 1906.

2) De keerzijde van dit bronzen geld voert geen steven van een schip, zooals op de munten van Vienna en Lyon, maar een aan een palmboom geketenden krokodil, met het omschrift: COL. NEM. (Zie de vergrootte afbeelding in *Tijdschrift* 1910, blz. 204). Zooals men weet, ziet dit beeld op de inneming van Alexandrie door OCTAVIANUS (den lateren keizer AUGUSTUS) nadat tengevolge van den slag bij Actium, 31 n. C. de vloot van ANTONIUS geheel was vernietigd. Het beeld van den krokodil „deutet”, zegt de heer STRACK, „auf Ansiedler hin, die aus dem Heere

Ofschoon de voor- en keerzijde van de bronzen munt van Nîmes reeds in het opstel van den heer WIGERSMA is afgebeeld, hebben wij op Pl. XI n°. 3 nog eenmaal de voorzijde er van doen afbeelden, met het doorgesneden exemplaar er naast. 1)

Het aantal munten, dat oudtijds in Gallië is doorgesneden, moet zeer groot zijn geweest, nu er zoovele door muntvondsten aan het licht worden gebracht. 2) Een bewijs, zegt de heer STRACK, dat deze halve munten inderdaad als regelmatig geld werden beschouwd, is, dat op menig exemplaar eene overstempeling wordt aangetroffen, ten bewijze dat ze door het Rijk waren goedgekeurd. Het leven moet in dat Keltenland zeer goedkoop zijn geweest, zoodat behoefte aan een geldstuk van weinig waarde ieder oogenblik zal zijn gevoeld. Daar eene kleine bronzen pasmunt niet voorhanden was, sneed men, om zich daaraan te helpen de grootbronzen eenvoudig door, en daar het muntbeeld er reeds te voren voor was ingericht, bleef op ieder doorgesneden stuk het keizerlijk borstbeeld gaaf bewaard. Vermoedelijk zijn deze gallische halve munten tijdens de regeeringen van TIBERIUS, CAJUS, CLAUDIUS of NERO verdwenen. Dit wordt dan ook uit de vondsten bewezen. — MAX STRACK vermoedt, dat na den dood van AUGUSTUS de oogluikende toestemming tot doorsnijden zal zijn ingetrokken. Dat men het echter toch bleef doen en dat ook wel het keizerhoofd werd doorgesne-

des ANTONIUS von dem siegreichen Rivalen in Gallien angesiedelt wurden, wahrscheinlich Aegyptische Griechen, die man weitweg von ihrer Heimat unterbringen wollte."

1) Op de door ons op pl. XI, n°. 2 afgebeelde helft is het hoofd van AUGUSTUS niet gekroond. Deze variëteit is zeldzamer en iets ouder dan het type met het gekroonde keizershoofd. Op de keerzijde van dit doorgesneden stuk is de krokodil en een deel van den palmboom duidelijk te zien.

2) Tijdens de Republiek, zegt de heer STRACK, was het aan de romeinsche kolonien niet vergund geweest te munten. Dat AUGUSTUS aan de drie aangehaalde gallische steden toestemming gaf kopergeld te slaan was, zegt de schrijver, een bewijs zijner bijzondere gunst en van zijne veranderde staatkunde.

den, bewijst o.a. het halvestuk te Domburg gevonden. Deze beide argumenten verwijzen naar de vraag of de doorsnijding niet in lateren tijd kan zijn geschied, te meer omdat bekend is, dat romeinsche munten een langdurigen omloopstijd hebben gehad. Wij zijn echter, in verband met de muntvondsten op het domburgsche strand, van meening, dat de munt vóór de vierde eeuw is begraven. Hier is echter veel onzeker. Zie Pl. XI n°. 1.

De vondsten aldaar hebben geene halve frankische noch angel-saksische munten aan het licht gebracht, wat voor de laatstgenoemde verklaarbaar is, daar het gebruik van „broke-money” eerst tijdens de regeering van AETHELRED II, 979—1016 een aanvang heeft genomen¹⁾ en het strand van Domburg geene 10-eeuwsche munten heeft opgeleverd.

Volgens den heer BLANCHET — zie zijne *Monnaies coupées* — bewaart het Britsch museum doorgeknipte muntjes van koning AELFRED (871—901) af tot aan de regeering van HENRY III. Dit is onjuist gebleken. Vóór AETHELRED II's tijd is de penny niet gehalveerd noch gevierendeeld. Het type, dat men voor de broke-money uitkoos, was dat met een lang dubbelkruis, het long-cross type. Het kruis liep over het geheele muntveld en was dus bij uitnemendheid geschikt om in twee of in vier gelijke deelen te worden gebroken. De heer WIGERSMA heeft van deze deeling reeds melding gemaakt in zijne zeer merkwaardige bijdrage „*Muntvondsten van vroeg-13de-eeuwsche halve obolen in Friesland*”, opgenomen in de *Vrije Vries* van 1909. De vermelding van die deeling moest daar als een der bewijsgronden dienen voor de behoefte aan onderdeelen van den penning.

1) To supply a smaller currency than the penny, that coin was often divided (bedoeld wordt een penny van EDWARD THE CONFESSOR, 1042—1066) into halves and quarters to pass for halfpence and farthings. The coins usually selected for this purpose were those with a voided cross on the reverse, as facilitating the division into equal parts. This practice began in the reign of AETHELRED II 979—1016. GRUEBER, *Handbook of the coins of Great-Britain and Ireland in the British museum*, blz. 33. Zie: voor het longcrosstype, o.a. pl. VI, n°. 175.

De muntvondst van Thwaite in Suffolk bevatte zeer vele exemplaren van doorgesneden en gevierendeelde pennies, die dus in de plaats van half-pence en farthings werden gebruikt. Het is, geloof ik, niet bekend of in Engeland het doorsnijden van geld met toestemming der overheid geschiedde, dan wel of het slechts willekeurig door belanghebbenden plaats vond. Ik vermoed echter het eerste, want het dubbelkruis is voor de eerste maal verschenen op munten van AETHELRED II, onder wiens regeering het doorsnijden van geld een aanvang heeft genomen. Het ligt dus voor de hand om aan te nemen, dat dit bij uitnemendheid voor deeling geschikte type met voorbedachten rade zal zijn gekozen. Tijdens AETHELRED'S bestuur was Engeland voortdurend ten prooi aan de invallen van Noren en Denen, aan wie belangrijke oorlogsschattingen moesten worden betaald. Doordat het zilver met de nieuw aangemunte pennies steeds in grooten getale naar het buitenland stroomde, moet bij de bevolking geldgebrek hebben geheerscht, zoodat een penny reeds een heel bezit vertegenwoordigde. Men verlangde dus een kleinere waarde voor het dagelijksch verkeer en, daar hieraan van 's koningswege niet werd tegemoet gekomen, sneed men den penny in stukken. Deze fragmenten worden vooral in scandinavische muntvondsten aangetroffen, tegelijk met arabische dirhems, die eveneens in stukken gesneden zijn. Zoo vond men o.a. in 1864 op het eiland Bornholm 32 dirhems, waarvan niet minder dan 26 gehalveerd of in vier deelen waren gescheiden.

Kunnen wij over deze engelsche halve munten geen officiële door den koning uitgegeven oorkonde aanvoeren, wel vermogen wij dit te doen ten opzichte van doorgesneden munten in Frankrijk, want er is inderdaad één gewichtig dokument over dit onderwerp voor ons bewaard gebleven.

Dit dateert van 29 Mei 1347 en is door PHILIPS VI,

koning van Frankrijk uitgegeven. 1) De brief is door den koning gericht aan de hooge hofbeambten te Toulouse en andere plaatsen en luidt als volgt :

„A la supplication des consuls de la ville de Narbonne, disons que comme pour faute de petite monnoye, le menu peuple soit moult dommagié, tant pour les petites danrées qu'il achate, comme pour plusieurs ausmosnes que l'on ne puet si bièn faire, requérons que nous leur vouldissions donner licence et congié de couper les deniers doubles si comme l'en fait au pais par deça. Scavoir vous faisons que nous, de grâce especial, nous avons donné licence et congié que le dit peuple puisse couper les dits deniers.”

Deze zendbrief is van zeer groot belang, want hij bevestigt het vermoeden, dat meerdere op het doorsnijden betrekking hebbende oorkonden hebben bestaan, die echter naar het schijnt alle zijn verloren gegaan.

PHILIPS VI, die aanhoudend in oorlog was met Engeland, moest om dezen te kunnen volhouden, voortdurend de rijksmunt verzwakken. De koers der munten werd daardoor steeds een andere. Het volk stoorde zich niet meer aan de vastgestelde koersen. „Le peuple”, zegt LE BLANC, 2) „se donnant la liberté d'exposer ces monnoyes, pour le prix qu'il leur plaisoit, ce qui causoit un grand désordre dans le commerce. Le roy pour y remedier, par son ordonnance du 17 Décembre 1346 les décria toutes, et ne laissa cour'r que

La denier d'or à la Chaise pour 20 sols tournois.

1) A. BLANCHET, *Les monnaies coupées*, blz. 8. Zie ook : *Revue numismatique* van 1867. Het bedoelde manuscript bevindt zich in het stadbus te Narbonne. Bedoeld is waarschijnlijk de double parisis noir. HOFFMANN, n°. 38, omschrift : PHILIPPUS REX. Dans le champ FRA-NCO en deux lignes sous une couronne. Revers : couronnelle - MONETA DVPLEX - CROIX ornée de lis. LE BLANC, *Traité historique des monnoyes de France* Amst. 1692, geeft echter op blz. 208 nog andere typen van doubles parisis te zien.

2) LE BLANC. l.c. blz. 214. De double parisis noir behoorde tot de in 1347 gangbaar gestelde munten. Hij gold volgens dekreet van 6 Januari 1347 1 denier parisis.

Le double parisis noir.

Le gros tournois d'argent, de poids 12 d.p.

Le tournois petit."

In dezen veelbewogen tijd van muntverzwakking en geldschaarschte, toen de koning menig muntstuk aan den omloop onttrok, verwondert het ons niet, dat behoefte aan geringe pasmunt werd gevoeld en dat de overheid van Narbonne om het volk zooveel mogelijk ter wille te zijn den koning voorstelde toestemming te verleenen tot doorsnijding van den denier.

„Plusieurs ausmones" lezen we in den brief. Daaronder moet ook worden verstaan, geld, dat men in kerken, aan heiligen, kortom voor alle godsdienstige doeleinden offerde, en hiervoor moest menig geldstuk worden afgestaan,

Er zijn uit genoemden zendbrief nog andere gevolgtrekkingen op te maken. Zoo vernemen wij er uit, dat in de „païs par deça" de gewoonte reeds bestond, om door doorsnijding van het geld een onderdeel van dat muntstuk te verkrijgen. Waar lagen die bedoelde landen, in binnen- of buitenland?

Op mijn verzoek, deelde ons medelid, de heer BORDEAUX te Neuilly s/Seine mij mede, dat door de woorden „aux païs par deça" moet worden verstaan het land liggende benoorden de Loire, dus noordelijk Frankrijk, in tegenstelling met het „au pays en deça de la Loire", waarmede werd bedoeld het grondgebied waarin zich de steden Beaucaire, Carcassone en Narbonne bevonden.

Als bewijs, dat inderdaad in het noorden van Frankrijk geld is doorgeknipt, hebben wij op Pl. XI n°. 10 een op de helft doorgesneden denier van LODEWIJK VI, DEN DIKKE (1108—1137) doen afbeelden. Het is een fragment van een denier te Montreuil s/mer gemunt en afkomstig uit de muntvondst van Sierck. 1) (HOFFMANN, *monnaies*

1) Deze vondst is door den bekenden numismaat GARIEL in de *Revue française* van 1882 beschreven.

royales, pl. VI, n°. 21). Enkele letters van het randschrift + LVDOVICVS REX en van MONSTEROLV voor Monsterolum, latijnschen naam van Montreuil, zijn op het stuk nog duidelijk leesbaar.

Montreuil s/mer lag in het noorden van Frankrijk. Dit doorgesneden fragment geeft kracht aan de bewering, dat veel vroeger dan 1347 door de fransche koningen toestemming kan zijn verleend om in dat gedeelte van het koninkrijk het geld voor praktische doeleinden door te knippen. Er zijn echter meerdere voorbeelden aan te halen. De muntvondst in de Rue d'Assaut te Brussel bevatte o.a. een zeer groot aantal „monnaies coupées”. Daaronder bevonden zich, zegt de heer LOUIS THERY in de *Revue belge* van dit jaar „des morceaux de pièces royales et seigneuriales françaises communes notamment d'Anjou.”. De vondst bevatte slechts munten uit de XIIe en XIIIe eeuw, dus uit den tijd van den bovengenoemden denier van Montreuil. Het graafschap Anjou lag in de buurt van de Loire, in noordelijk Frankrijk, of in het „pays par deça”.

In de zoeven aangehaalde muntvondst van Sierck kwamen geene obolen voor. Wijlen de heer CARON heeft in de *Revue française de numismatique* van 1907 als zijne meening uitgesproken, dat oudtijds de doorgesneden deniers de plaats van obolen innamen. Het was immers veel gemakkelijker den denier door te snijden, dan het vervaardigen van halve deniers of obolen, in een tijd, toen het maken van stempels met veel moeilijkheden gepaard ging en dit een kostbare en omslachtige arbeid was.

De bovengenoemde muntvondst van 1908 in de Rue d'Assaut te Brussel, waarvan in de *Revue belge de numismatique* herhaalde malen melding is gemaakt, is zeer belangrijk. Zij bestond voornamelijk uit een zeer groot aantal engelsche pennies of esterlins en uit een bijna even aanzienlijk getal brabantische en vlaamsche muntjes uit de

XIIe en XIIIe eeuw. 1) Onder deze trof men niet minder dan 428 gram doorgesneden exemplaren aan. 2)

Evenals de heer CARON is ook de heer ALPH. DE WITTE van meening, dat deze kleine halve muntjes de plaats van obolen hebben ingenomen, die immers door hun kleinen omvang zoo lastig te bewerken waren. De halve 3) obool komt weinig voor, wat Vlaanderen betreft is hij zelfs in het geheel niet teruggevonden. Van het graafschap Holland zijn kwart deniers bewaard gebleven, maar ook dezeken hoogst zeldzaam voor. Het strand van Domburg heeft vlaamsche doorgeknipte muntjes uit de 12e en 13e eeuw aan het licht gebracht. Wij hebben ze op Pl. XI n°. 11—14 doen afbeelden; n°. 12 is ter verduidelijking er aan toegevoegd.

In de eerste helft der 12e eeuw was in Duitschland eene zonderlinge munt verschenen, die twee eeuwen lang in grooten getale is geslagen, namelijk de brakteaat. Zooals men weet, bestaat deze middeleeuwsche munt uit dun bladzilver, die aan ééne zijde, dus met behulp van slechts eenen stempel is geslagen, vandaar dat de figuren er aan de eene zijde bol, aan de onderzijde hol op te zien zijn. Deze broze, zeer onpraktische munt, die in de plaats van den denarius was gekomen en van dezen slechts door vorm en behandeling afweek, was bij uitnemendheid geschikt om te worden gehalveerd. Men behoefde daartoe geene krachtige instrumenten, eene scherpe schaar was voldoende. Geen wonder dus, dat eene menigte doorgeknipte braktea-

1) De vondst bestond uit 63.370 stuks brabantische, vlaamsche, enz. en uit 80.927 engelsche, schotsche en iersche munten, waaronder ook vele doorgesnedenen.

Zie: *Revue belge* 1910, blz. 166 en blz. 252; 1911 blz. 19 en 49. De toezegging is gedaan, dat in eene volgende afl. der *Revue* eene uitvoerige omschrijving van deze halve muntjes, die voor het museum van Rijsel zijn aangekocht, zal worden gegeven.

2) *Revue belge* 1911, blz. 44.

3) Zie het artikel van S. WIGERSMA Hz.: *Muntvondsten van vroeg-13de-eeuwsche halve obolen in Friesland* in de *Vrije Fries*, deel XXI, afl. 1, 1909.

ten in de vondsten voorkomen. De brakteaat is in de 12e eeuw bijna overal in Duitschland geslagen. Hij had zijn ontstaan te danken gehad aan het toenemend verkeer door de kruistochten ontstaan en doordat de onbekwaamheid der muntmeesters en de gebrekkige werktuigen het niet doenlijk maakten in korten tijd een aanzienlijk getal munten, aan beide zijden geslagen, te vervaardigen.

Het verlangen naar een muntstuk, dat de helft of het vierdedeel van den brakteaat vertegenwoordigde, moet bij de bevolking algemeen zijn gevoeld. Daar in den beginne geene halve brakteaten werden geslagen, zocht men een middel om hier in te voorzien : het volk knipte de munten door.

Zooals wij reeds gezien hebben, ging dit met den brakteaat zeer gemakkelijk, te meer daar, evenals dit bij de bronzen munten van Nemausus het geval was geweest, ook voor de brakteaten een muntbeeld was uitgekozen, dat zich uitstekend leende om bij doorsnijding der munt op iedere helft een zelfstandig beeld te vertoonen, dat in ieder opzicht aan de oorspronkelijke munt herinnerde. Zoo ziet men op vele brakteaten twee personen afgebeeld, keizer en keizerin, vorst en heilige, of andere dignitarissen, of wel een munt-heer met in iedere hand een zwaard, een vlag of een lans ; geestelijke personen met aan iedere zijde van het borstbeeld gelijke attributen hunner waardigheid ; ook wel torens en kruizen, waarop de geschikste doorsnijdingsplaats door eene streep is aangegeven en die aan beide zijden eene zelfde figuur, als een vorstenhoofd, eene ster of wel eene bloem hebben. 1) LUSCHIN VON EBENGREUTH geeft zelfs

1) Zie hier eenige omschrijvingen van brakteaten :

Luteger Brakteaten uit het Saalgebied. Rechter helft : In einem Vierpass, der 2 Gebäude und einem Turm trägt, steht ein Kranich, vor ihm eine 8-stralige Rosette. Fund von Gotha. SEEGA 132.

Abtei Gerode. Zwei Figuren, links die sitzende Aebtissin, mit Krummstab, rechts der sitzende Vogt mit Lilienzepter, zwischen ihnen schwebt ein Kreuzstab über einem Sockel. SEEGA 177.

de afbeelding van een brakteaet van een thüringschen vorst, die dwars over het borstbeeld eene streep heeft als aanwijzing waar de munt moet worden doorgesneden. 1) De doorsnijding raakt hier slechts den mantel en spaart het hoofd.

De doorgesneden brakteaten zijn dus zonder twijfel als gangbare muntstukken in omloop geweest. Zij zullen vervolgens, om maar iets te noemen, ook dikwijls gebruikt zijn om bij het wegen van geldmassa's het gewicht aan te zuiveren. 2) Zoo ver ik weet, wordt geen officiëel dokument, dat van regeeringswege tot het doorsnijden van brakteaten vergunning verleende, in de archieven bewaard. Zeer waarschijnlijk zullen dergelijke oorkonden voor Duitschland hebben bestaan.

Wij hebben op pl. XI, n°. 4 een heelen brakteaet van Nordhausen doen afbeelden, benevens een rechter- en een linkerhelft van een dergelijk stuk (n°. 5 en 6). Deze brakteaet is afgebeeld in *Archiv für Brakteatenkunde*, Band III, Tafel 45, 1; komt daar echter doorgesneden voor. Vermoedelijk stellen, volgens MAX VERWORN, die het stuk heeft beschreven, de beide personen op dezen brakteaet

Thüringen. Nordhausen. Frauenabtei zur Heiligen CAECILIA (1158). Zwei sitzende weibliche Personen.

Frankf. a/M. Kaiser FRIEDRICH II, 1215—1250. Die gekronte Brustbilder des Kaisers und d. Kaiserin über d. Brustung eines Torgebäudes.

1) LUSCHIN VON EBENGREUTH, l. c., blz. 176, fig. 94.

2) HALKE, *Einleitung in das Studium der Numismatik*, blz. III. Zie verder de geheele paragraaf 27, die uitsluitend over de geschiedenis der brakteaten handelt.

De buigzame brakteaten konden moeijlijk in een zak of beurs worden bewaard, ze werden dan ook meestal bijeengepakt, zooals dit tegenwoordig met onze geldrollen geschiedt, of wel in kruiken of in vaten met stevige wanden geborgen, zooals de opgravingen dit doen zien. (HALKE, l. c., blz. III). Behalve op deze wijze verpakt, treft men in de muntvondsten ook wel stapeltjes brakteaten aan, waarvan de buitenste zijden naar binnen zijn omgebogen, zoodat zij niet gemakkelijk uitéén kunnen vallen, ook werden dergelijke stapeltjes wel met touwtjes samen gebonden. Zie: FERD. FRIEDENSBURG, *Die Münze in der Kulturgeschichte*. Berlin 1909, alwaar op blz. 107 een dergelijk omgebogen pakje te zien is.

FREDERIK I (BARBAROSSA) en zijne gemalin BEATRIX voor.

N°. 7 op plaat XI stelt de rechterhelft voor van een door een bisschop van Erfurt geslagen brakteaaf.

De beide kleine doorgesneden exemplaren n°. 8 en 9 geven een rechter- en linkerkant te zien van een mecklenburgschen brakteaaf met den ossekop.

Dat het doorsnijden van brakteaten op groote schaal is geschied, bewijst o.a. de muntvondst van Grünroda in Saksen, die uit 1500 stuks brakteaten bestond, meest alle in het markgraafschap Meissen geslagen. Onder deze trof men niet minder dan 300 doorgesneden exemplaren aan. 1)

Behalve brakteaten, zijn in later tijd ook Dichtpfennige, munten, die aan beide zijden waren geslagen, gehalveerd. Vooral onder de brandenburgsche Denare uit de 13e en 14e eeuw treft men verschillende typen aan, die symmetrische figuren op het muntveld vertoonen, bijv. een markgraaf met in iedere hand een zwaard, vlag of helm.

De ontdekking van Amerika heeft in het geldwezen van Europa eene groote verandering gebracht. De enorme toevoer van zilver uit dat land maakte het mogelijk een muntstuk van grooter omvang en zwaarte te doen slaan, dan tot dusver was geschied. Het rijk van den daalder nam een aanvang 2). KAREL V gaf zijn grooten zilveren carolusgulden uit, terwijl FILIPS II van zijne verschillende daalders de benoodigde onderdeelen liet aanmunten. Van doorsnijden van geld om pasmunt te verkrijgen, weet ik dan ook uit de 16e en 17e eeuw geen enkel voorbeeld aan te

1) Zie hier de voornaamste typen dezer doorgesneden exemplaren: Krückenkreuz, in dessen Winkeln gezackter zweisteeliges Blatt und Thurm. — Markgrafen von Meissen. Type: Langes Haar, eine Stirn, zwei Seitenlocken. Sitzender Herr mit zwei Kugelkreuzstäben über denen im Felde je ein Ringel (920 stuks, waaronder 85 linker en 68 rechter helften). —

Sitzender Herr mit zwei Schwertern, neben denen im Felde zwei Ringel. (118 stuks, hieronder 10 r. en 10 linkerhelften.)

2) De thaler werd omtrent 1517 voor het eerst geslagen te Joachimsthal door den graaf van Schlick.

halen. 1) Zelfs in de 18e eeuw, toen overal in Europa geldverwarring heerschte, toen een FREDERIK DE GROOTE zich genoodzaakt zag, wilde hij de kosten van den 7-jarigen oorlog bestrijden, de beruchte Ephraïmiten 2) in den omloop te brengen, muntjes van zulk slecht gehalte, dat er het volgende rijmpje over het licht zag:

Von aussen schön, von innen schlimm,
Von aussen FRITZ, von innen — EPHRAIM.

Toen in Engeland het zilvergeld zoo schaars was, dat scheepsladingen spaansche peso's aangevoerd werden, om, overgestempeld met het borstbeeld van GEORGE III, in dat land als gangbaar geld te cirkuleeren, in die veel bewogen eeuw, 3) zeg ik, werd in *Europa* geen muntstuk meer voor pasmunt gehalveerd.

Wel daarentegen ziet men het gebruik van gelddeeling in de Antillen opduiken.

De fransche koloniën in de Antillen nemen, wat doorsnijden van geld betreft, eene eerste plaats in. Van af 1797

1) De Duitsche daalder door czar MICHAEL FEODOROWITSCH (1613—1645) in vier deelen gekapt zou onder de rubriek noodmunten moeten worden beschreven.

2) Ephraïmiten noemt men muntjes van zeer slecht allooï, die FRED. DE GROOTE door den israeliet IRZIG EPHRAIM liet vervaardigen. Deze stukjes zijn door vele deutsche staten nageslagen. In 1770 waren ze bijna overal ingewisseld. FREDERIK II gaf voortdurend veel Scheidemünzen uit. (HALKE, *Handwörterbuch der Münzkunde*, blz. 87.)

3) In Pruisen waren onze gouden dukaten in massa's in omloop. Deze stonden echter in niet al te besten reuk, daar over het gehalte in Duitschland geen controle was. De koopman had echter over niets anders te beschikken. De heer VON SCHRÖTTER, aan wien ik deze bijzonderheden ontleen zegt over onze dukaten: „Es kam so weit, dasz in der Holländischen Münzstätte zu Dordrecht die Besteller von Dukaten gefragt wurden, für welche Gegenden dies Geld gewünscht würde, ob für Deutschland oder für Polen oder für die Ukräne, danach wurde dann die Qualität eingerichtet“! (Zie: Die Preussische Münzpolitik im 18. Jahrhundert von FRIEDR. FRHR. V. SCHRÖTTER. Voordracht gehouden in het Intern. Congres für historische Wissenschaften te Berlijn, 8 Augustus 1908, verscheene in: *Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte*, 22. Band, 1ste helft.)

tot aan 1813 is het daar herhaaldelijk toegepast. Doel was steeds in het gebrek aan pasmunt te voorzien. Het uitstekende werk van E. ZAY, „*Histoire monétaire des Colonies Françaises, d'après les documents officiels*” licht ons uitvoerig over die doorsnijdingspraktijken in. In de fransche Antillen gold de wet, dat bijna alle produkten, die werden uitgevoerd, slechts aan Frankrijk mochten worden verkocht. Dit bracht mede, dat, wilde men uit andere rijken koopmansgoederen ontvangen, het voorhanden geld uit de Antillen verdween. Geld, ook het fransche, werd er dientengevolge schaars. Munten van allerlei rijken werden geldig verklaard. Ook voerde men een „livre coloniale” in, waarvan 10 de waarde van een spaanschen peso uitmaakten. In werkelijkheid, zegt de heer ZAY, gingen er slechts 9 in een peso, omdat bij het doorhakken van dezen, de fragmenten te samen 9 livres uitmaakten.

Aan pasmunt was groot gebrek. Nergens is in het begin der 19e eeuw zooveel geld doorgesneden als op de Antillen. Men hakte de spaansche peso's 1) — want het waren deze munten, die zich er het best toe leenden — in verschillenden vorm, doch de driekantjes vormden het meerendeel.

Wij zullen bij het beschrijven er van slechts voor Guadeloupe iets uitvoeriger zijn.

Uit naam van de fransche Republiek werd aldaar den 9 frimaire an XI (30 November 1802) het volgende besluit afgekondigd : 2)

Considérant l'inconvénient qui se fait sentir dans la Colonie, dans les marchés, pour les besoins journaliers de la vie, et les échanges et payemens des menus salaires, faute de petite monnaie, et voulant y remédier autant qu'il est possible dans la circonstance ;

Arrêtent :

1) Deze munten, die op het laatst der 18e en in het begin der 19e eeuw eene groote rol ook in Europa hebben gespeeld, heeten in het spaansch, italiaansch en fransch respectievelijk peso, piastra en piastre. Bij ons zijn ze bekend als spaansche matten.

2) ZAY, *Histoire Monétaire des Colonies Françaises* etc. Paris 1892, blz. 194.

Art. 1. Il sera coupé des gourdes 1) (benaming van den spaanschen peso in de Antillen) en neuf parties ; celle du milieu, octogone, sera de la valeur du tiers de la gourde ou de quatre escalins, et les huit segmens du cercle autour de l'octogone valant un escalin chacun. La pièce octogone sera estampée des lettres $\frac{4}{R} \frac{E}{F}$ et les pièces d'un escalin seront marquées des lettres R. F. seulement

De volgende artikelen bepaalden o.a., dat deze fragmenten op markten, wisselkantoren, enz. moesten worden aangenomen en dat ze niet mochten worden uitgevoerd. De peso's of gourdes werden op de schatkamer door den citoyen MONSIGNY gesneden in tegenwoordigheid van den controleur en van allen, die pasmunt wenschten te verkrijgen en voor dit doel de benoodigde peso's medebrachten. De doorsnijding had gratis plaats. Het was natuurlijk aan een ieder verboden die operatie zelf te verrichten. Art. 5 deelde mede, dat na 2000 stuks peso's te hebben doorgehakt, „les poinçons et les étampes seront déposés et enfermés au Contrôle”, om daar tot nader order te verblijven. Vóór de uitvaardiging van dit dekreet van 30 Nov. 1802, had men reeds spaansche peso's in 12 deelen gehakt en deze fragmenten met een groote G (Guadeloupe) gestempeld. Deze zeer kleine driehoekjes golden ieder een escalin van 15 sous.

Volgens ordonnantie van 27 April 1811, had tijdens het bezetten der kolonie door de Engelschen nogmaals gedeeling plaats. 10.000 gourdes of peso's werden doorgesneden en ook deze fragmenten werden door een G gemerkt. Men noemde deze brokstukken „gourdains”. Van den heelen peso werd in het midden een vierkant 12 m.M. in diameter uitgesneden ; dit fragment met een G voorzien verkreeg de waarde van 20 sous. De doorboorde peso gold 9 livres. Vele van deze werden nogmaals gevierendeeld. Deze kwarten, aan beide zijden door een G gestempeld,

1) La gourde valait 12 escalins ou 9 livres coloniales. L'escalin est le schelling des Hollandais importé aux Antilles. Il valait 15 sous et était représenté par le réal (8e de piastre) hispano-américain. ZAY, l.c., biz 194.

cirkuleerden voor 2 livres 5 sous (zie de afbeeldingen van al deze fragmenten bij ZAY, blz. 194-196.)

Er cirkuleerden in de kolonie bovendien driekantjes, mocos geheeten, afkomstig uit Martinique, Dominica en St. Lucia. Ook deze mocos waren uit spaansche peso's gehakt. Zij werden bij dezelfde ordonnantie 27 April 1811, na aan iederen hoek van een G te zijn voorzien, gangbaar verklaard tegen den koers van 2 livres 5 sous. Er waren toen in Guadeloupe zeer vele driekantjes en andere fragmenten in omloop.

Jammer dat ook hier vervalsching van dit pasgeld plaats had, want sommige lieden hadden er slag van de peso's zoodanig uit te pletten, dat er wel 18 vierkantjes uit het veld werden gesneden. Het spreekt van zelf, dat al deze met een valschen stempel werden voorzien.

De ordonnantie, die in Martinique het doorsnijden van geld bepaalde, dateert van 1 Sept 1797, toen het land tijdelijk door de Engelschen was bezet. Zij was uitgevaardigd door den *gouverneur-général* en bedoelde de uitgifte „d'une petite monnaie composée de fractions de gourdes, de demi-gourdes et de quart de gourdes, jusqu'à concurrence de 300.000 livres.”

Naar aanleiding hiervan hakte men den peso in vier driekantjes, die tegen 3 escalins of 45 sols per stuk werden uitgegeven. De halve peso werd mede gevierendeeld, de fragmenten golden ieder 22 sols en 6 deniers.

De kwartpeso daarentegen werd in drieën gedeeld, ieder fragment verkreeg de waarde van 1 escalin of 15 sols. Van eene stempeling is in de ordonnantie geen sprake, wel werden deze driekantjes op de doorsneden getand. Toen de Engelschen weer vertrokken waren, besloot de fransche regeering in 1817 de driekantjes of mocos op te ruimen en in te wisselen. De in omloop zijnde exemplaren vertegenwoordigden eene waarde van niet minder dan 1.400.000 francs. Een handelshuis kocht er van voor 400.000 francs,

de overige werden na ingewisseld te zijn naar Frankrijk vervoerd en daar versmolten.

Tijdens het bezetten van St. Lucia door de Engelschen in 1811 trof men ook daar vele driekantjes 1) aan. Zij waren al naar de zwaarte gestempeld met 3 en 2 eenvoudige rondjes, later echter, toen dit meik bleek nagemaakt te worden, kregen zij een stempel bestaande uit de dooreengeslingerde initialen S. L.

Ook werden hiermede gemerkt driekantjes, waarvan er 3, 4 en 6 uit een peso 2) werden gehakt. De ordonnantie, die dit alles, alsmede den koers van deze mocos, regelde, is van 8 Oktober 1811. In het volgende jaar werden de driekantjes, die uit Martinique binnengesmokkeld werden, en die geen stempel voerden, daarbij beneden het vereischte gewicht waren, eveneens door de letters S L, dooreengeslingerd, gestempeld. Zeer kurieus is de doorsnijding, die naar aanleiding van de ordonnantie van 20 Januari 1803 aan spaansche peso's werd toegepast. Om den uitvoer van het zilvergeld zooveel mogelijk tegen te gaan, bepaalde men dat spaansche peso's, halve en kwart, *vertikaal* in drie deelen zouden worden gehakt. 3) Het middendeel, gelijk een staande rechthoek, moest het wapen, dat de keerzijde versierde, in zijn geheel bevatten, terwijl de beide zijstukken ieder eene kolom er van verkregen. Alle fragmenten kregen S. LUCIE voluit, als waarborgteeken, er op gestempeld.

1) Deze brokstukjes waren bekend onder de benaming van „trois petites pièces” en van „trente sols.” On appelait monnaie de „trois petites pièces” la coupure de $\frac{1}{4}$ de demi-gourde estampée de deux marques rondes; elle valait 22 sous et 6 deniers. La „petite pièce”, coupure d'un 12e de demi-gourde valait un demi-escalun ou 7 sous 6 deniers. ZAY. l. c. blz. 211 en 217.

2) Zij golden respectievelijk 4 livres 10 sous, 3 livres en 2 l. 5 sous.

3) Op blz 220 en 221 bij ZAY staan deze vertikaal gesneden fragmenten afgebeeld en wordt de koers opgegeven waarvoor zij gangbaar werden gesteld. Het groote middenstuk gold 9 escalins, de smalle zijstukken ieder 3. De doorsneden van den halven en kwart peso's kregen een koers naar evenredigheid hiervan.

De driekantjes, die in St. Vincent zijn uitgegeven, ontvingen een stempel met de letters S. V. als monogram.

In onze kolonie Curaçao was in de eerste helft der 19e eeuw het gelddoorsnijden eveneens aan de orde van den dag. Bekend zijn de driekantjes uit spaansche peso's gesneden, die met een 3 (realen = schellingen) zijn gestempeld. Zeer waarschijnlijk dateeren ook deze stukjes uit den tijd, toen Curaçao door de Engelschen was bezet. (1806-1816). Eene variëteit heeft eene vijfbladige bloem als stempel. Zie pl. XI, n°. 15 en 16. Wij kunnen de ordonnantie, die den omloop van deze driekantjes bepaalde, thans niet mededeelen, hopen dit later te doen. Evenmin hebben wij kunnen uitmaken of het volgende bericht, door Mr. J. A. VAN DER CHIJS in het *Tijdschrift voor algemeene munt- en penningkunde* II, 1ste stuk, op blz. 369 medegedeeld, uit officieele bronnen is geput. Het betreft het doorsnijden van nederlandsche guldens in vier gelijke deelen. Dit feit zou in 1838 hebben plaats gevonden. Ieder vierde deel werd gekarteld, vervolgens gestempeld en voor 25 cents gangbaar gesteld.

Zie hier wat de heer J. A. VAN DER CHIJS in genoemd tijdschrift mededeelt :

„Om in het gebrek aan scheidemunten te voorzien, is bij publicatie van 8 Juni 1838 door den gezaghebber ad interim van het eiland Curaçao J. J. RAMMELMAN ELSEVIER JR. bepaald geworden dat voorloopig 6000 stuks Nederlandsche guldens uit de Bank geligt, in vieren gekapt, elk vierdedeel met den stempel C. voorzien, in omloop gebrägt, en alzoo, tegen de waarde van 25 centen, in die kolonie gangbaar zullen zijn.”

Deze maatregel werd dus eveneens genomen om aan pasmunt te geraken. Zooals men weet, is bij Kon. Besluit van 10 Mei 1827 het nederlandsch muntstelsel in Curaçao ingevoerd. Onze munten bleven er echter schaars, zóó

zelfs, dat de regeering in 1876 het besluit moest nemen ook geldstukken van andere landen voor den handel toe te laten.

In de veiling van de prachtige verzameling nederlandsche munten van wijlen JOH. W. STEPHANIK, kwamen onder n°. 6923 vier driekantjes voor, die, tegen elkaar gelegd, een nederlandschen gulden van het jaar 1829 vormden. Ook deze stukjes waren ieder met een C gestempeld en gekarteld. In katalogus FONROBERT komt onder n°. 7776 een dergelijk driekantje voor.

Wij hebben op pl. XI, n°. 17 een driekantje van Curaçao doen afbeelden, dat aan de verzameling van het Zeeuwsch Genootschap behoort. 1) Het is gesneden uit een gulden van het jaar 1824.

Al schrijvende, hebben we een heelen sprong gemaakt en zijn tot in de 19e eeuw gekomen.

Wij zagen, dat doorsnijden van geld ook toen nog in sommige landen het eenige hulpmiddel was om in eene oogenblikkelijke behoefte aan pasmunt te voorzien. Het zal echter menigeen bevreemden, dat die eigenaardige gewoonte tot bijna op onzen tijd heeft voortgeduurd en mogelijk thans nog bestaat. J. A. BLANCHET vertelt namelijk in zijn „*Monnaies coupées*”, dat op het eiland Madagascar, brokstukken van den piaster (een vijffrancstuk van Frankrijk) toen (1897) als gangbaar geld in omloop waren en gewillig werden aangenomen.

Die fragmenten bestonden uit $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{48}$, $\frac{1}{72}$, $\frac{1}{96}$ en $\frac{1}{144}$ van het geldstuk en hadden respectievelijk de waarde van 2 fr. 50, 1 fr. 25, 0 fr. 625, 0 fr. 40, 0 fr. 10, 0 fr. 075, 0 fr. 05, 0 fr. 0.25.

Hoe bevreemdend ook, een feit is het, dat in Ned. Oost-

1) Alle overige muntjes op plaat XI afgebeeld, maken deel van onze eigene verzameling uit.

Indië van het doorsnijden van geld om pasmunt aan te schaffen, geen gebruik is gemaakt. In stukken gekapte europeesche munten, zoo schreef mij de heer MOQUETTE, zijn in Indië dan ook nimmer gevonden. Weliswaar heeft men in den franschen tijd op Java koperbonken doorgehakt, maar dit geschiedde om aan de verkregen fragmenten eene hoogere waarde te kunnen toekennen, dan waarop zij feitelijk recht hadden. Noodmunten dus.

De mexikaansche piaster, in fransch Cochinchina en overal in het Verre Oosten in omloop, werd, vóór dat in 1879 een fransch muntstuk ter waarde van 50 cents en onderdeelen was ingevoerd, in halve, kwart en achtste deelen gesneden, „pour supplier” zegt de heer ZAY „à l’insuffisance de la menue monnaie d’argent.” De half doorgesneden piaster werd ropij genoemd, de kwart piaster heette shilling, de achtste deelen halve shilling of clou.

Om niet te eentonig te worden, willen wij ons tot de medegedeelde voorbeelden bepalen, die genoeg in aantal zijn om het bewijs te leveren, dat in sommige tijden, een geldstuk van hooger waarde, overvloediger op de geldmarkt te vinden was dan de geringere pasmunt. Gebrek aan bekwame arbeiders, die daarbij dikwijls over middelmatige muntwerktuigen te beschikken hadden, maakte het vervaardigen van pasmunt somtijds zeer bezwaarlijk.

Zooals de muntvondsten en de brokstukken zelve aantoonen, heeft de gewoonte van gelddoorsnijden de achtereenvolgende eeuwen getrotseerd, en zal dit blijven doen, totdat gebrek aan wisselgeld voor altijd tot het verledene zal behooren.

MARIE G. A. DE MAN.

